УДК 336.71:343.35

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Тищенко В.В.

FINANCIAL MONITORING AS PART OF THE SYSTEM OF ECONOMIC SECURITY OF THE BANK

Tishchenko V.V.

В статті розглянуто фінансовий моніторинг як елемент системи економічної безпеки банку. Проаналізовано підходи до визначення поняття «фінансовий моніторинг», виділено суб'єкти первинного фінансового моніторингу, окреслено місце фінансового моніторингу у банківській системі України, виокремлено загальні вимоги Національного банку України до банків та певні їх зобов'язання, описано фінансовий моніторинг у банку.

Ключевые слова: *фінансовий моніторинг, економічна безпека, банк, суб'єкти, вимоги, зобов'язання.*

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси в світі супроводжуються виникненням проблем, які пов'язані з збільшенням операцій по відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. За умов недосконалості українських національних механізмів регулювання фінансово-кредитної системи це сприяє переміщенню «брудних» грошей через національні кордони. Найбільш привабливою для відмивання грошей є банківська система, оскільки ця система пов'язана з іноземними банківськими та іншими установами і дозволяє швидко виконувати широкий спектр банківських операцій та оперувати значними сумами грошей.

В таких умовах, суттєву загрозу для економічної безпеки банку становлять дії його клієнтів з активами, отриманими злочинним шляхом, оскільки вони є джерелом репутаційного та юридичного ризиків. Стабільність банківських установ можуть бути під загрозою, якщо у суспільній думці ці фінансово-кредитні установи асоціюватимуться із злочинцями. Крім того, банки самі можуть зазнати прямих збитків від шахрайства або через необережність у виявленні небажаних клієнтів, або через падіння добропорядності своїх співробітників, пов'язаних із злочинцями. Тому в розрізі банківського менеджменту високої актуальності набувають питання забезпечення процесу протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму в банківських установах.

Аналіз останніх досліджень та виділення невирішених частин загальної проблеми. Окремі питання визначення сутності поняття «фінансовий моніторинг» розглядались в наукових працях О.М. Бандурки, С.А. Буткевича, Л.К. Воронової, О.М Горбунової, В.А. Журавля, В.С. Зеленецького, В.Л. Кротюка, В.А. Некрасова, О.П. Орлюка, Л.А. Савченка, С.В. Сімов'яна, В.А. Тимошенка, М.І. Хімічевої, Д.А. Файера тощо. Проте серед вчених все ще не існує єдиної думки щодо визначення поняття «фінансовий моніторинг».

Метою статті є теоретичне обґрунтування фінансового моніторингу, який є невід'ємним елементом економічної безпеки банку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий моніторинг – сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу [1].

Для узагальнення поняття «фінансовий моніторинг» слід розглянути основні підходи до визначення цього поняття, які наведено на рис. 1.

Представниками юридичного підходу є законодавство, В.М. Берізко, А.П. Гаврилишин [1; 2; 3].

До переваг цього підходу можна віднести те, що він визначає основне призначення фінансового моніторингу.

До недоліків цього підходу можна віднести те, що він не розкриває економічної сутності фінансового моніторингу.

Представниками економічного підходу, як заходів фінансового контролю є М.І. Хімічева, С.В. Симов'ян [4; 5].

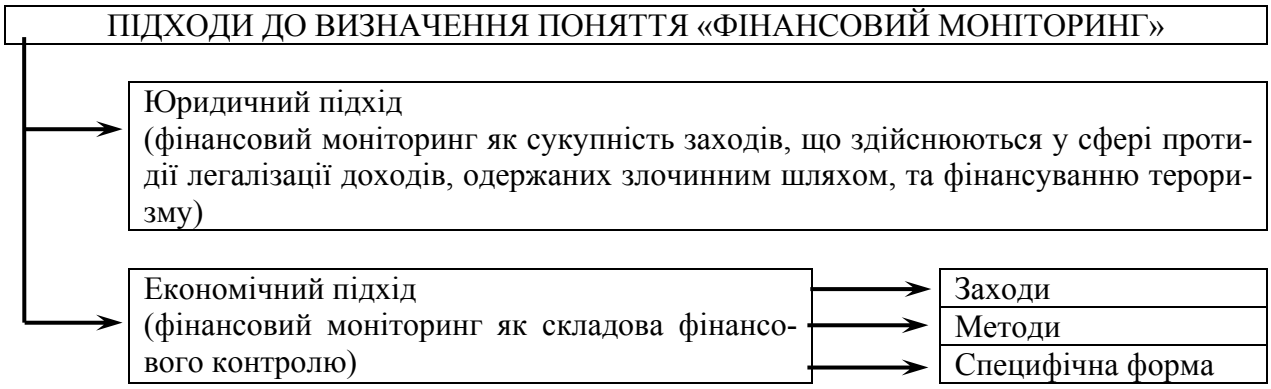

Рис. 1. Основні підходи до визначення поняття «фінансовий моніторинг»

До переваг цього підходу можна віднести те, що він предмет та об'єкт фінансового моніторингу відносить до предмета фінансового контролю.

До недоліків цього підходу можна віднести те, що він не виявляє місце фінансового моніторингу в системі фінансового контролю.

Представниками економічного підходу, як методу фінансового контролю є Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, І.Є. Криницький. [6; 7].

До переваг цього підходу можна віднести те, що він виділяє місце фінансового моніторингу в системі фінансового контролю.

До недоліків цього підходу можна віднести:

– ототожнення понять «моніторинг» та «спостереження»;

– позбавляє моніторинг рис системності, безперервності, превентивності;

– позбавляє моніторинг можливості застосування інших методів контролю окрім спостереження.

Представниками економічного підходу, як специфічної форми фінансового контролю є Л.А. Савченко, О.П. Орлюк, І.О. Кузнєцова [8; 9; 10].

До переваг цього підходу можна віднести:

– предмет та об'єкт фінансового моніторингу відносить до предмета фінансового контролю;

– виділяє місце фінансового моніторингу в системі фінансового контролю;

– забезпечує моніторинг можливістю оперувати іншими методами фінансового контролю окрім спостереження.

До недоліків цього підходу можна віднести:

– обмеження мети фінансового моніторингу лише виявленням операцій, схем та механізмів легалізації доходів та фінансування тероризму;

– обмеження кола суб'єктів фінансового моніторингу.

Враховуючи вище наведені підходи до розуміння сутності поняття «фінансовий моніторинг» будемо використовувати наступне визначення: фінансовий моніторинг – це специфічна форма фінансового контролю, яка являє собою систематичне здійснення уповноваженими державними органами та особами, що обслуговують фінансові операції чи надають фінансові послуги, заходів, спрямованих на запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму.

Основні питання здійснення фінансового моніторингу в банківській системі України визначаються сукупністю нормативно-правових документів основними з яких є:

- Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризм" [1];

- Закон України "Про банки і банківську діяльність" [11];

- Кримінальний кодекс України [12];

- Кодекс України про адміністративні правопорушення [13].

Система фінансового моніторингу складається з первинного та державного рівнів. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу зображено на рис. 2.

До спеціально визначених суб'єктів первинного фінансового моніторингу відносять наступні:

а) суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;

б) суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них;

в) суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;

г) нотаріуси, адвокати, адвокатські бюро та об'єднання, аудитори, аудиторські фірми, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги (крім осіб, що надають послуги в рамках трудових правовідносин);

Національний банк України є одним із суб'єктів державного фінансового моніторингу, що здійснює державне регулювання і нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму щодо банків, платіжних організацій та членів платіжних систем, що є банківськими установами.

Схематично фінансовий моніторинг в банківській системі України зображено на рис. 3.

СУБ'ЄКТИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ
банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи
платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем
товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами
професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів)
оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів
філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України
спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу
інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги

Рис. 2. Суб'єкти первинного фінансового моніторингу

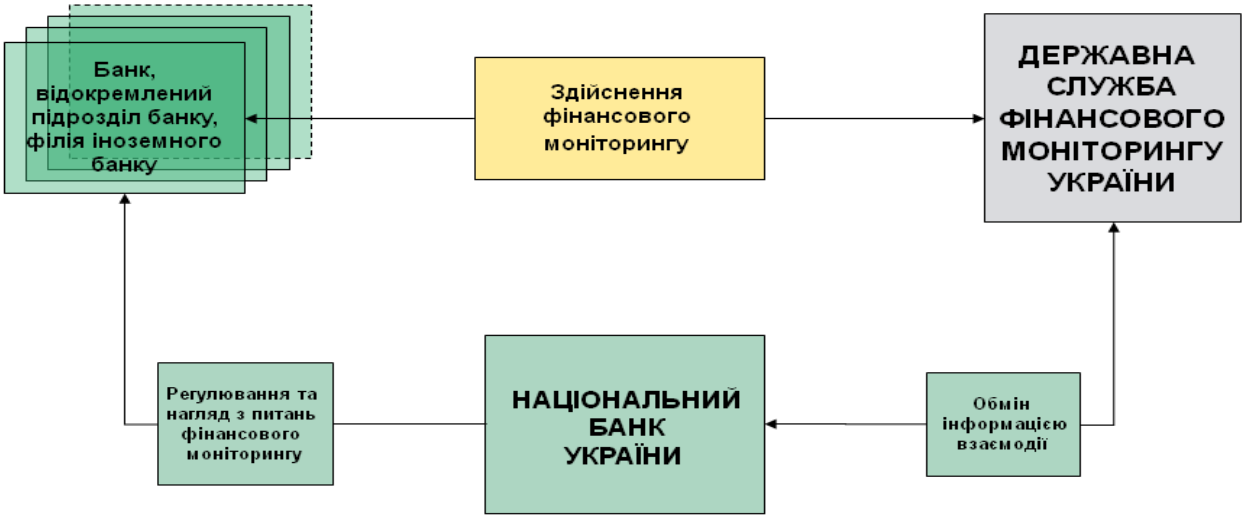

Рис. 3. Фінансовий моніторинг у банківській системі України

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ ЩОДО
обліку банку в спеціально уповноваженому органі як суб'єкта первинного фінансового моніторингу
виявлення та реєстрації банками фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу або стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення
розроблення, затвердження, постійного оновлення внутрішніх документів банку з питань фінансового моніторингу
ідентифікації (спрощеної ідентифікації), верифікації клієнтів (представників клієнтів), вивчення клієнтів, уточнення/додаткового уточнення інформації про клієнтів
надання банками спеціально уповноваженому органу інформації відповідно до вимог законодавства України з питань запобігання легалізації кримінальних доходів/фінансуванню тероризму
забезпечення управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму
зупинення, поновлення фінансових операцій та виконання рішень (доручень) спеціально уповноваженого органу
погодження призначення та звільнення відповідального працівника банку

Рис. 4. Загальні вимоги Національного банку України щодо порядку діяльності банків

З метою запобігання використанню банківської системи для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму постановою Правління Національного банку України затверджене Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [14]. В цьому положенні виділено загальні вимоги Національного банку України до банків (рис. 4).

На рівні банківської установи встановлюються правила, розробляються програми проведення фінансового моніторингу та призначаються працівники, відповідальні за його проведення. Банківські установи мають певні зобов'язання (рис. 5).

Банківські установи з метою виконання покладених на нього завдань мають право звертатися із запитами до органів виконавчої влади, правоохоронних органів, Національного банку України, юридичних осіб, які в установленому законодавством порядку інформують про результати розгляду такого запиту.

Схематично фінансовий моніторинг у банку зображено на рис. 6.

ЗОБОВ'ЯЗАННЯ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ
стати на облік в ДСФМУ (Державна служба фінансового моніторингу України) як суб'єкт первинного фінансового моніторингу
виявляти та реєструвати фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, стосовно яких є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані, стосуються або призначені для фінансування тероризму
здійснювати ідентифікацію, вивчення та класифікацію клієнтів з урахуванням установлених банком критеріїв ризиків
надавати ДСФМУ інформацію відповідно до вимог законодавства України з питань запобігання легалізації кримінальних доходів / фінансуванню тероризму
забезпечувати управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму
зупиняти фінансові операції у разі, якщо такі операції містять ознаки легалізації, чи якщо учасником або вигодоодержувачем за фінансовою операцією є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції
забезпечувати зупинення та/або відстеження (моніторингу) фінансових операцій клієнтів за рішенням (дорученням) ДСФМУ
погоджувати призначення та звільнення відповідального працівника банку

Рис. 5. Зобов'язання банківської установи

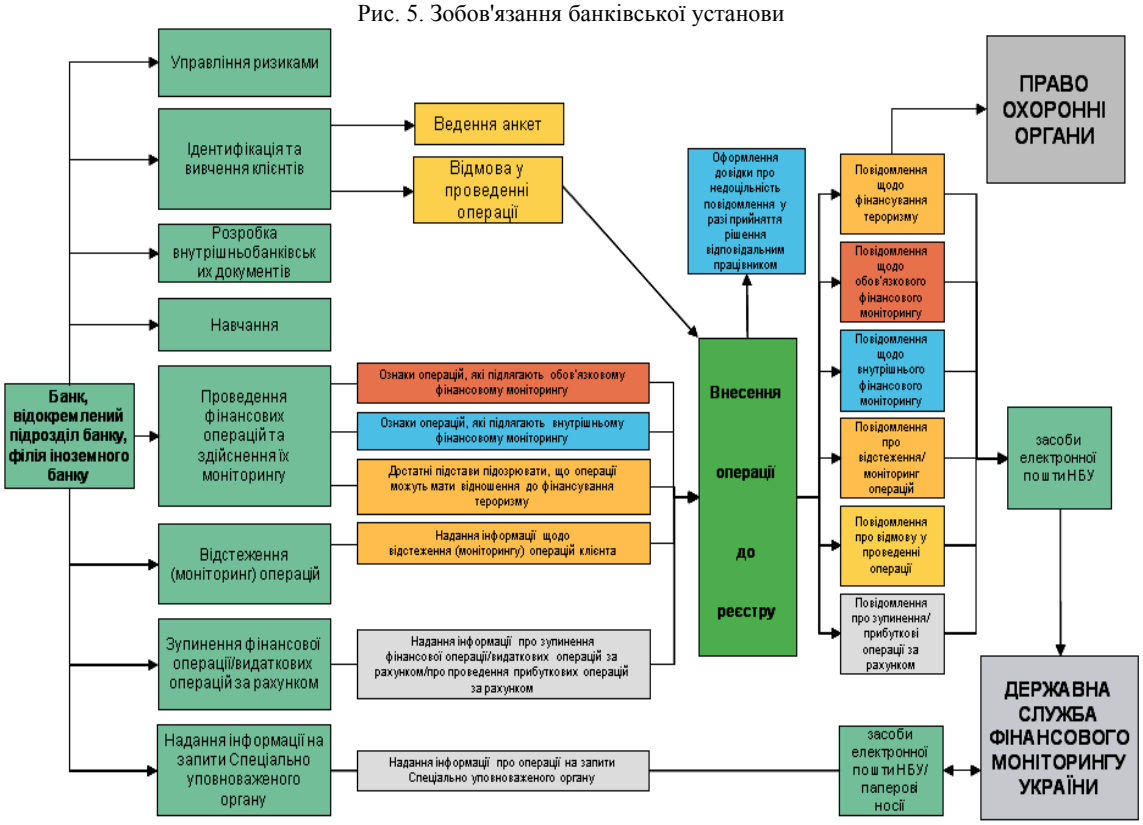

Рис. 6. Фінансовий моніторинг у банку

Таким чином можна сказати, що важливим елементом системи протидії легалізації незаконних доходів в державі є банківська система. В сучасних умовах банківська система працює не дуже ефективно, що пов'язане з відсутністю зв'язку між окремими елементами законодавства і системи протидії легалізації незаконних доходів.

Для підвищення ефективності протидії легалізації незаконних доходів на рівні банківських установ треба [15, с. 232]:

– виявити проблемні аспекти діяльності банківських установ та забезпечити оперативність і ефективність заходів щодо планування інспекційних перевірок;

– розробити і впровадити на рівні законодавства методичні підходи щодо визначення рівня довіри клієнта та дій банківських установ в сфері фінансового моніторингу;

– зосередити зусилля саме на оптимізації системи фінансового моніторингу на рівні окремого банку, ніж на рекомендаціях для банківської системи в цілому;

– на законодавчому рівні запровадити норму про обов'язковість виділення окремого структурного підрозділу банком для забезпечення ефективної діяльності з фінансового моніторингу.

Висновки. Ураховуючи складність національного механізму протидії легалізації злочинних доходів та фінансуванню тероризму особливої уваги набувають питання забезпечення високого ступеня координації між суб'єктами фінансового моніторингу. Адже, узгоджене функціонування суб'єктів фінансового моніторингу у великій мірі визначає стан та ефективність боротьби з відмиванням грошей, економічною злочинністю, розповсюдженням тіньового сектора, а отже – надійність кредитно-фінансової системи країни і економічну безпеку конкретних банківських установ.

Література

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [Текст]: закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-18 – VII: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
2. Берізко В.М. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» / В.М. Берізко // Право України. – 2006. − № 12. – С. 52–53.
3. Гаврилишин А.П. Щодо питання понятійного апарату «фінансовий моніторинг» / А.П. Гаврилишин // Організаційно-правове забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів у сфері господарювання: проблеми сьогодення і перспективи розвитку: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2008. – 588 с.
4. Финансовое право: учебник / под. ред. Н.И. Химичевой. – 3-е изд., перераб. и доп. − М.: Юристъ, 2002. – 733 с.
5. Симов'ян С.В. Засоби протидії легалізації злочинних доходів у системі державного фінансового контролю / С.В. Симов'ян // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 142-149.
6. Фінансове право України: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л.К. Воронова, М.П. Кучерявенко, Н.Ю. Пришва [та інші]. – К.: Правова єдність, 2009. – 395 с.
7. Криницький І.Є. Моніторинг як метод фінансового контролю / І.Є. Криницький: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://intkonf.org/kand-yurid-n-krinitskiy-ie-monitoring-yakmetod-finansovogo-kontrolyu/
8. Савченко Л.А. Правові основи фінансового контролю: навч. посіб. / Л.А. Савченко. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 504 с.
9. Орлюк О.П. Фінансове право. Академічний курс: підручник / О.П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.
10. Кузнецова І.О. Моніторинг як складова процесу управління підприємством хлібопродуктів: теорія та методологія: монографія / І.О. Кузнецова. – О.: Друкарський дім, 2009. – 228 с.
11. Про банки і банківську діяльність: [Текст]: закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14
12. Кримінальний кодекс України: [Текст]: від 7 грудня 2000 року № 2121-III: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
13. Кодекс України про адміністративні правопорушення: [Текст]: від 7 грудня 1984 року № 8073-X: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
14. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу [Текст]: постановою Правління Національного банку України від 26 червня 2015 року № 417: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15
15. Горалько О.В. Финансовый мониторинг в банке как инструмент экономической безопасности / О.В. Горалько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 222–233.

References

1. Pro zapobigannya ta proty`diyu legalizaciyi (vidmy`vannyu) doxodiv, oderzhany`x zlochy`nny`m shlyaxom, finansuvannyu terory`zmu ta finansuvannyu rozpovsyudzhennya zbroyi masovogo zny`shhennya [Tekst]: zakon Ukrayiny` vid 14 zhovtnya 2014 roku № 1702-18 – VII: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1702-18
2. Berizko V.M. Shhodo py`tannya ponyatijnogo aparatu «finansovy`j monitory`ng» / V.M. Berizko // Pravo Ukrayiny`. – 2006. − № 12. – S. 52–53.
3. Gavry`ly`shy`n A.P. Shhodo py`tannya ponyatijnogo aparatu «finansovy`j monitory`ng» / A.P. Gavry`ly`shy`n // Organizacijno-pravove zabezpechennya diyal`nosti kontrolyuyuchy`x ta pravooxoronny`x organiv u sferi gospodaryuvannya: problemy` s`ogodennya i perspekty`vy` rozvy`tku: materialy` vseukrayins`koyi naukovo-prakty`chnoyi konferenciyi. – Irpin`: Nacional`ny`j universy`tet DPS Ukrayiny`, 2008. – 588 s.
4. Fy`nansovoe pravo: uchebny`k / pod. red. N.Y`. Xy`my`chevoj. – 3-e y`zd., pererab. y` dop. − M.: Yury`stъ, 2002. − 733 s.

5. Sy`mov'yan S.V. Zasoby` proty`diyi legalizaciyi zlochy`nny`x doxodiv u sy`stemi derzhavnogo finansovogo kontrolyu / S.V. Sy`mov'yan // Yury`dy`chna nauka. – 2011. – № 2. – S. 142-149.
6. Finansove pravo Ukrayiny`: navch. posibny`k [dlya stud. vy`shh. navch. zakl.] / L.K. Voronova, M.P. Kucheryavenko, N.Yu. Pry`shva [ta inshi]. – K.: Pravova yednist`, 2009. – 395 s.
7. Kry`ny`cz`ky`j I.Ye. Monitory`ng yak metod finansovogo kontrolyu / I.Ye. Kry`ny`cz`ky`j: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://intkonf.org/kand-yurid-n-krinitskiy-ie-monitoring-yakmetod-finansovogo-kontrolyu/
8. Savchenko L.A. Pravovi osnovy` finansovogo kontrolyu: navch. posib. / L.A. Savchenko. – K.: Yurinkom Inter, 2008. – 504 s.
9. Orlyuk O.P. Finansove pravo. Akademichny`j kurs: pidruchny`k / O.P. Orlyuk. – K.: Yurinkom Inter, 2010. – 808 s.
10. Kuzneczova I.O. Monitory`ng yak skladova procesu upravlinnya pidpry`yemstvom xliboproduktiv: teoriya ta metodologiya: monografiya / I.O. Kuzneczova. – O.: Drukars`ky`j dim, 2009. – 228 s.
11. Pro banky` i bankivs`ku diyal`nist`: [Tekst]: zakon Ukrayiny` vid 7 grudnya 2000 roku № 2121-III: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14
12. Kry`minal`ny`j kodeks Ukrayiny`: [Tekst]: vid 7 grudnya 2000 roku № 2121-III: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14
13. Kodeks Ukrayiny` pro administraty`vni pravoporushennya: [Tekst]: vid 7 grudnya 1984 roku № 8073-X: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/80731-10
14. Polozhennya pro zdijsnennya bankamy` finansovogo monitory`ngu [Tekst]: postanovoyu Pravlinnya Nacional`nogo banku Ukrayiny` vid 26 chervnya 2015 roku № 417: [Elektron. resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0417500-15
15. Goral`ko O.V. Fy`nansovыj mony`tory`ng v banke kak y`nstrument эkonomy`cheskoj bezopasnosty` / O.V. Goral`ko // Naukovy`j visny`k L`vivs`kogo derzhavnogo universy`tetu vnutrishnix sprav. – 2012. – № 2. – S. 222–233.

Тищенко В.В. Финансовый мониторинг как элемент системы экономической безопасности банка

В статье рассмотрен финансовый мониторинг как элемент системы экономической безопасности банка. Проанализированы подходы к определению понятия «финансовый мониторинг», выделены субъекты первичного финансового мониторинга, очерчено место финансового мониторинга в банковской системе Украины, выделены общие требования Национального банка Украины к банкам и определены их обязательства, описано финансовый мониторинг в банке.

Особого внимания приобретают вопросы обеспечения высокой степени координации между субъектами финансового мониторинга, так как, согласованное функционирование субъектов финансового мониторинга в большой степени определяет состояние и эффективность борьбы с отмыванием денег, организованной преступностью, распространением теневого сектора, а следовательно – надежность кредитно-финансовой системы страны и экономическую безопасность конкретных банковских учреждений.

Ключевые слова: *финансовый мониторинг, экономическая безопасность, банк, субъекты, требования, обязательства.*

Tishchenko V. V. Financial monitoring as part of the system of economic security of the Bank

The article considers financial monitoring as part of the system of economic security of the Bank. Analyzes approaches to the definition of "financial monitoring" is allocated to the entities of initial financial monitoring, outlines the place of financial monitoring in the banking system of Ukraine, and the General requirements of the National Bank of Ukraine to banks and are obligations of the financial monitoring in the Bank.

Special attention to issues of ensuring a high degree of coordination between the entities subject to financial monitoring, as coordinated functioning of subjects of financial monitoring to a large extent on the status and effectiveness of efforts to combat money laundering, organized crime, proliferation of the informal sector, and consequently the reliability of the credit and financial system of the country and the economic security of specific banking institutions.

Keywords: *financial monitoring, economic security, banking, subjects, requirements, obligations.*

Тищенко Володимир Валентинович – к.е.н., доцент кафедри фінансів і банківської справи, Інститут економіки і управління Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Сєвєродонецьк). dr_vlad@ukr.net

Рецензент: д.е.н. проф. ***Костирко Л.А.***

Стаття подана 27.09.2016